

РОЗУМІННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОЛЬОВОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ОБДАРОВАНОСТІ

Стаття посвячена аналізу моделей поведення будучих практичних психологів, об'єдинених в ролевої комплекс и рассмотренных нами в качестве предпосылок креативного подхода к подготовке квалифицированных специалистов. Установлено, что именно одаренность – это возможность для выявления структурных компонентов личности, которые развиваются в соответствующей деятельности.

Ключевые слова: роль, ролевая структура личности, модель поведения, одаренность, будущий практический психолог.

This article analyzes the behavior of future clinical psychologists, united in a complex role, and we have considered as prerequisites creative approach to the training of specialists. It is determined that talent – it is an opportunity to identify the structural components of personality that develop in the relevant activities.

Key words: role, role structure of personality, behavior model, talent, future practical psychologist.

У сучасній психології існує думка про те, що обдарованість є системною якістю особистості, що розвивається упродовж життя в цілому та професійної діяльності зокрема. На нашу думку, змістовною характеристикою особистості майбутнього практичного психолога постає її рольова структура. (Л. С. Виготський, Н. С. Лейстес, Б. М. Теплов). Так, обдарованість, за Б. М. Тепловим, – це синтез певних потенційних властивостей особистості, що розвиваються в процесі діяльності та забезпечують досягнення вищих результатів [3]. Відповідно до позиції американського психолога Дж. Рензулі обдарованість є поєднанням трьох характеристик: 1) інтелектуальних здібностей (що переважають середній рівень); 2) наполегливості (мотивація, зосередження уваги на задачі); 3) творчості. Зазначена концепція дає відповіді на питання щодо параметрів вияву обдарованості, засобів прогнозування її розвитку та критеріїв орієнтованості у навчанні. Важливим є те, що автор за обдарованих розглядає не лише осіб, які за трьома основними показниками переважають однолітків, але й тих, хто демонструє високий рівень хоча б за одним із показників. З огляду на те, що загальна обдарованість – прояв особистості в цілому, що значною мірою залежить від її структурних компонентів (мотиви, емоційна стійкість, воля, допитливість, спрямованість тощо), у контексті нашої статті рольова структура виступає як можливість реалізації такої обдарованості [4].

Враховуючи вищезазначене, метою нашої статті є інтерпретація рольової структури особистості у контексті концепцій обдарованості.

У психологічній науковій думці погляди на структуру особистості відтворено в дослідженнях А. Адлера, Дж. Келлі, Г. Оллпорта, Г. Мюррея, Е. Берна, Т. Шибутані. Б. Г. Ананьєва, О. Г. Асмолова, Г. С. Костюка, О. М. Леонтєва, Д. О. Леонтєва, П. П. Горностая. Визначенню структури особистості у професійній діяльності упродовж останніх років приділено значну увагу. З огляду на ускладнення процесів діяльності, підвищення значущості її результатів (особливо практичних психологів), вивчення змістовної характеристики особистості (її структури) набуває особливої актуальності. Теоретичний аналіз провідних концепцій особистості дозволяє стверджувати, що основною ознакою будь-якої такої теорії є структурний характер.

На переконання А. Адлера, структура особистості є єдиною, а детермінантою у її розвитку є прагнення людини до переваги. Цікавою є думка А. Адлера про наявність у структурі особистості «творчого Я», яке відіграє роль правителя. Згідно з ідеєю «творчого Я», людина творить своє життя, заповнює його змістом. «Творче Я», на думку автора, створює суб'єктивну, динамічну, єдину особистість із її унікальним стилем.

Е. Фромм визначив п'ять типів соціального характеру, що виступають ролями особистості й виявляються у сучасному суспільстві, а саме: рецептивний, експлуативний, накопичувальний, ринковий та продуктивний. Такі типи, на думку автора, відображають спосіб ставлення особистості до світу та інших людей. Е. Фромм зазначає, що особистість поєднує в собі ці п'ять типів.

К. Хорні, характеризуючи особистість та її потреби, визначила три основні орієнтації людини. Орієнтацію на людей спрямовано на досягнення почуття безпеки та на стосунки з іншими людьми і представлено поступливим типом особистості, що передбачає залежність, нерішучість, безпорадність.

Психоаналітична теорія мала значний вплив на уявлення про структуру особистості Г. Мюррея. На думку автора, особистість є мінливою, тому використання терміна «структура особистості» є відносним. Під особистістю Г. Мюррей розуміє абстракцію, що співвідноситься з серією подій, які охоплюють життя людини; це сила індивіда, що керує та організовує, її функції полягають в інтеграції конфліктів, задоволенні потреби та плануванні майбутнього.

К. Роджерс визначає два основні особистісні конструкти особистості: «організм» та «Я». Конструкт «організм» є локусом досвіду людини, сукупністю переживань, що становить феноменальне поле – індивідуальну систему орієнтацій людини. Другий конструкт, за К. Роджерсом, – «Я» або уявлення про себе, означає організований, узгоджений концептуальний гештальт, побудований з перцепцій характеристик «я» або «мене» та перцепції ставлення «я» та «мене» до інших людей і різних аспектів життя, а також цінностей, пов'язаних із цими перцепціями. Окрім «Я» (або структури «Я»), у концепції особистості К. Роджерса також виокремлюється «ідеальне Я», тобто, те, ким людина хоче бути.

Як показало дослідження, одним із більш популярних прикладів структурних концепцій є концепція рис особистості. Риса трактується як стійка якість або схильність людини поводитися певним чином у певній ситуації.

Г. Олпорт, Р. Кеттел, Г. Айзенк у галузі вивчення рис особистості передбачали, що структуру особистості доцільніше уявити схематично в термінах гіпотетичних якостей, що лежать в основі поведінки. Окрім того, структура особистості може бути описаною за допомогою концепції типу особистості. Тип особистості описується у вигляді сукупності множини різноманітних рис, що утворюють самостійну категорію з чітко окресленими межами. Порівняно з концепціями, що мають справу з рисами особистості, подібні концепції мають на увазі більш постійні та більш узагальнені поведінкові характеристики.

М. Люшер, характеризуючи структуру особистості, вводить у психологію поняття ролі-ідолу та ролі-захисту. Розглядаючи прагнення людини до реалізації домагань, почуття власної гідності й цінності, автор використовує термін «ідол-Я». М. Люшер наголошує, що особистість виконує роль, яка відповідає «ідолу-Я», тобто «роль-ідол», від якої залежить її почуття гідності. Однак, унаслідок страхів і низького рівня впевненості у собі («страх-Я») особистості, її почуття гідності постійно змінюється. «Страх-Я» зумовлює виникнення захисної тенденції в поведінці людини, тобто «ролі-захисту». Отже, інтерпретація ролей за М. Люшером може бути використана для розкриття можливостей обдарованої особистості.

Для інтерпретації сутності особистості в теорії Дж. Келлі використовують специфічну одиницю аналізу – конструкт, що є суб'єктивним засобом, зробленим індивідом, перевіреним досвідом, завдяки якому він виокремлює, оцінює та прогнозує події, організовує власну поведінку, розуміє інших, конструює систему стосунків та «образ Я». Теорія особистісних конструктів, відповідно до якої особистість визначається як організована система конструктів, передбачає інше визначення поняття соціальної ролі. Термін «роль», запропонований Дж. Келлі, може бути визначений як одиниця соціальної структури, до якої належать люди; це «форма поведінки, яка логічно виходить із положення про те, що людина розуміє, як міркують інші люди, пов'язані з нею у її діяльності» [1]. Таке визначення базується на думці про те, що значуща соціальна взаємодія не існує безсвідомо, лише від того, що двоє чи декілька людей спілкуються між собою та мають спільну справу. Прийняття ролі вимагає усвідомлення індивідом того, в який спосіб інший індивід інтерпретує явища. За Дж. Келлі, ролі можуть не бути спільними, тобто особистості не обов'язково аналізувати виконання ролі для того, щоб бути залученою у соціальні стосунки. Таким чином, у нашому суспільстві переважають односторонні стосунки (наприклад, лікар – пацієнт, адвокат – клієнт, учитель – учень, креативна особистість – виконавець).

Нове уявлення про психологічну структуру особистості спостерігаємо в концепції психосинтезу Р. Ассаджіолі. Психологічна структура особистості, згідно з теоретичною моделлю внутрішнього світу особистості, містить вісім підструктур: 1 – зона нижчого

несвідомого; 2 – середнє несвідоме; 3 – вище несвідоме; 4 – поле свідомості; 5 – особисте «Я»; 6 – вище «Я»; 7 – колективне несвідоме; 8 – підособистості або субособистості.

Цікавими та продуктивними є погляди на структуру особистості Е. Берна – засновника нового та ефективного методу трансактного аналізу. Згідно з теоретичними положеннями Е. Берна, структура особистості містить три елементи: екстеропсихіку, неопсихіку й археопсихіку. Феноменологічно й операційно вони виявляються у вигляді трьох его-станів, котрі автор назвав «Батько», «Дорослий», «Дитина». Ці елементи по-різному реагують на дію стимулів. У концепції Е. Берна особистість розглядається як сукупність особливих станів «его», що виявляються у специфічних станах свідомості та зразках поведінки. Професійною мовою «его-стани» можуть бути описані так: феноменологічно – як система почуттів, операційно – як поведінкові паттерни. Більш простою мовою їх можливо визначити як систему почуттів, пов'язану з певними поведінковими схемами. Кожна особистість має обмежений репертуар подібних его-станів, які є не ролями, а психологічною реальністю.

Теоретичні погляди Е. Берна і його концепція структури особистості дають важливу інформацію, що розширяє професійні можливості для розв'язання завдань педагогічної діяльності майбутнього практичного психолога.

Перспективним напрямом досліджень є вивчення типології особистостей у зв'язку з типологією особистісних ролей. Типологія особистості в теоріях Г. Саллівана, О. Ранка та деяких інших має «рольову» природу та визначає певні типи соціальної поведінки. Типології ролей і життєвих сценаріїв (за Е. Берном), «стилів життя» (за А. Адлером) мають особистісне забарвлення. Особистісна типологія передбачає наявність у особистості домінуючої ролі. Проте вона не обов'язково мусить бути одною. Так само, як особистісні риси в сучасній диференціальній психології не вважаються статичними, а розглядаються як модуси, здатні в певних межах надавати досить широкий спектр різноманітності. Особистісні ролі також об'єднуються в репертуари, що визначають рольову своєрідність кожного індивіда. Від багатства репертуару особистісних ролей залежить, наприклад, розвиток рольової компетентності, а множинність ролей детермінує розвиток креативності як базової якості творчої особистості.

Ролі особистості (не лише власні, а й значущих людей) посідають певне місце у структурі життєвого світу особистості та її творчого шляху. Отже, можна говорити не лише про рольову структуру особистості, а й про рольову мета-структуру життєвого світу. Деформація чи руйнування життєвого світу, що відбувається під час життєвої кризи, неминуче призводить до деформації їхніх життєвих ролей, і до суттєвих змін у сфері всіх психологічних ролей, що входять до його мета-структури.

Отже, психологічні ролі постають не лише як соціальні ролі, (закріплені в суспільстві форми соціальної поведінки), але й особистісні ролі (поведінкові паттерни), що спричиняються не лише зовнішніми, а й внутрішніми глибинними особистісними детермінантами.

Психологічні ролі входять до структури рольової «Я-концепції» людини; при цьому вони мають нерівномірний розвиток (окремі ролі можуть бути недорозвиненими, атрофованими, заблокованими; інші – деформованими, зафіксованими тощо); ці особливості стають причиною рольових дисгармоній особистості: рольових девіацій, рольового інфантилізму, рольового дисонансу, внутріособистісних рольових конфліктів тощо; рольові дисгармонії так чи інакше пов'язані з деформацією рольової структури особистості.

Для вітчизняної психології характерним є розгляд та вивчення особистості та її структури в контексті соціального, культурного й історичного простору.

На думку В. М. Бехтерева, наукове визначення поняття особистості пов'язане із суперечністю, що полягає в існуванні суб'єктивного й об'єктивного компонентів у структурі особистості. Суб'єктивні переживання особистості завжди виявляються через низку об'єктивних явищ. На думку автора, особистість містить, окрім внутрішнього об'єднання й координації, активне ставлення до навколишнього світу, що ґрунтується на індивідуальному переробленні зовнішніх впливів. Отже, В. М. Бехтерев уперше в історії вітчизняної психології демонструє роль особистості в суспільному житті.

В основу розуміння особистості О. Ф. Лазурського покладено принцип активного пристосування особистості до навколишнього середовища, у зв'язку з чим розуміння її структури здійснюється автором в аналізі внутрішніх (ендопсихічних) і зовнішніх (екзопсихічних) груп психологічних елементів.

З огляду на вищезазначене, у перших вітчизняних психологічних концепціях структура особистості має двокомпонентний характер, особистість розглядається в поєднанні природніх та набутих (В. М. Бехтерев), внутрішніх і зовнішніх (О. Ф. Лазурський) виявах психічного.

Розглядаючи проблему особистості в онтогенезі, Л. С. Виготський пов'язує зміни психологічної структури особистості з переходом від елементарних і нижчих процесів до дозрівання вищих психічних функцій. Фактично людина має різні структури особистості на різних вікових етапах життя. Характеризуючи психологічну структуру особистості, Л. С. Виготський вказує на її залежність від історичних умов і ступеня розвитку суспільства, а також від притаманних форм розвитку особистості.

Для К. К. Платонова характерним є розуміння особистості як цілісного структурного психічного утворення, будову якого подано у формі динамічної функціональної психологічної структури.

Таким чином, уперше у вітчизняній психології йдеться про структурний підхід до особистості. Структура особистості, на думку К. К. Платонова, містить чотири основні підструктури, аналіз яких здійснюється за певними критеріями: 1) необхідність і достатність для включення до них елементів (рис) особистості; 2) загальноприйнятність попередніх класифікацій властивостей особистості та психологічних понять, що дослідно виправдали себе; 3) зворотна пропорційність градієнтів соціальної та біоло-

гічної зумовленості як окремих властивостей особистості, так і підструктур, що їх об'єднують; 4) специфічність ієрархічно пов'язаних видів формування кожної з цих підструктур

На думку В. М. М'ясищева, єдність особистості характеризується спрямованістю, рівнем розвитку, структурою особистості та динамікою нервово-психічної реактивності (темпераментом). Отже, на думку автора, структура особистості – це більш часткова характеристика особистості, що охоплює мотивацію, ставлення та тенденції особистості.

О. Г. Ковальов у структурі особистості визначає такі підструктури: темперамент (підструктура природних властивостей), спрямованість (під якою розуміється система потреб, інтересів, ідеалів), здібності (система інтелектуальних, вольових та емоційних властивостей). Особистість у дослідженнях О. Г. Ковальова розуміється як інтегральне утворення психічних процесів, станів та властивостей.

Концепція особистості В. С. Мерліна може бути розглянутою через підхід до розуміння людини як інтегральної індивідуальності, тобто взаємозв'язок властивостей, що відносяться до декількох ієрархічних рівнів.

Одну з більш фундаментальних, диференційованих структур особистості запропонував Б. Г. Ананьєв, який вважав, що під час вивчення особистості важливим є виділення деяких основних характеристик чи параметрів. Структуру особистості автор відносить до суб'єктивних факторів, що впливають на стан особистості, динаміку її поведінки, процеси діяльності й види спілкування. Структура особистості, за Б. Г. Ананьєвим, – продукт індивідуально-психологічного розвитку. Структура особистості будується поступово в процесі соціального розвитку й є продуктом життєвого шляху людини. Б. Г. Ананьєв наголошує, що структура особистості може формуватися за двома принципами одночасно: 1) за субординаційним принципом, тобто, коли більш складні й загальні соціальні властивості особистості підкорюють більш прості та часткові соціальні чи психофізіологічні властивості; 2) за координаційним принципом, коли взаємодія властивостей здійснюється автономно.

Так, до структури особистості, за Б. Г. Ананьєвим, належать темперамент, задатки, здібності, мотивація, спрямованість, характер, воля, почуття. Окрім зазначених компонентів, також до структури особистості за концепцією Б. Г. Ананьєва відносять статус, соціальні функції (ролі), мотивацію поведінки, ціннісні орієнтації, структуру й динаміку відносин. Отже, те, до чого особистість прагне, що бажає і що є привабливим для неї, можливо пояснити змістом ролей особистості. Статус, ролі й ціннісні орієнтації особистості визначають особливості мотивації поведінки, структуру стосунків з іншими.

С. Л. Рубінштейн розробив цілісну філософсько-психологічну концепцію, в якій особистість розглядається в діяльності упродовж усього життя, у становленні, розвитку, зміні. Автор розкриває систему ставлень особистості до її свідомості – світу, іншої людини, себе. С. Л. Рубінштейн пропонує модель особистості, що охоплює «хочу» (спрямованість, мотиви, потреби), «можу» (здібності) та «я сам» (характер).

О. М. Леонт'єв наголошував, що особистість – це особлива якість, яку індивід набуває в суспільстві, у сукупності взаємовідносин, суспільних за своєю природою. О. М. Леонт'єв визначив будову особистості як небіологічну єдність. Автор зазначає, що «необхідно розглядати особистість як психологічне новоутворення, що формується в життєвих стосунках людини».

За концепцією Г. С. Костюка, індивід стає суспільною істотою або особистістю відповідно до того, як у нього формуються свідомість і самосвідомість, утворюється система психічних властивостей, здатність брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції. Об'єктивна соціальна сутність особистості завжди реалізується суб'єктивними психічними засобами. Разом з тим, соціально зумовлене психічне в людині визначає її соціальні взаємовідносини з іншими людьми.

Більш продуктивним, на думку автора, є підхід до проблеми структури особистості, що спирається на аналіз її діяльності. Зв'язок між діяльністю особистості та її психічними властивостями складний та багатозначний [6].

Структуру особистості, за концепцією Г. С. Костюка [2], утворюють, насамперед, свідомість та самосвідомість. Індивід стає особистістю, оскільки він усвідомлює наволишнє буття й себе, ставлення до нього, функції та обов'язки. Формою існування свідомості є знання, що входять до системи психічних властивостей, як певна підсистема, що характеризує освіченість особистості.

На думку С. Д. Максименка, структура особистості має такі складові: спрямованість (потреби, мотиви, переконання, ідеали, інтереси, звички, світогляд, установки), індивідуально-типологічні властивості (темперамент та характер), можливості особистості (здібності, знання, вміння, навички), психічні процеси (пізнавальні, емоційно-вольові) та система саморегуляції [3].

Концепція особистості В. С. Мерліна може бути розглянутою через підхід до розуміння людини як інтегральної індивідуальності у взаємозв'язку властивостей, що відносяться до декількох ієрархічних рівнів. Автор наголошує, що структуру особистості не можна характеризувати як систему, що складається з різних груп психічних властивостей. Автор виключає із структури особистості властивості темпераменту, окрім цього визначає характер, здібності та спрямованість не як окремі підструктури особистості, а як функції властивостей особистості. Таким чином, В. С. Мерлін визначає структуру особистості у вигляді багаторівневої системи взаємних зв'язків та організації властивостей особистості.

Цікавою є думка про ролі особистості М. П. Гомелаурі, який дослідив зв'язок професійної ролі та атитюда. Виявилось, що під час зміни ролі та переході її на протилежну, більшість досліджуваних не змінюють атитюд. На думку автора, стабільні атитюди особистості стають бар'єром для прийняття нової ролі навіть в уявній ситуації [2].

На думку К. Ю. Патяєвої, сучасна людина може в певних умовах відчувати «диктат» ролі та бути за «заручника» своєї ролі аналогічно до того, як представники архаїч-

них суспільств є «заручниками» своїх «колективних уявлень». Ускладнення соціокультурного мотивування на ступені символічної, рольової поведінки полягає: 1) у появі актів ототожнення з роллю або спільнотою людей, які володіють «священними» символами; 2) у прийнятті та виконанні сценаріїв поведінки, що задані роллю. На думку автора, у мотиваційній взаємодії ритуально-рольового рівня поведінки вперше з'являються акти самовизначення (відносно ролі) емоційного характеру, що в подальшому може впливати на формування обдарованої особистості сучасного фахівця.

О. І. Крупнов пропонує структуру особистості, представлену ієрархічною будовою властивостей та рис, що виявляються в діяльності та спілкуванні. Автор розглядає особистість як систему соціально-психологічних утворень та властивостей суб'єкта, що формуються у процесі життя, діяльності та спілкування.

На основі ієрархічного підходу до особистості О. І. Крупнов до первинних особистісних компонентів відносить мотиваційні утворення (потреби, інтереси, установовки, потяги, а також мотиви, домагання та самооцінки). Такий блок компонентів, на думку автора, забезпечує постійність, вибірковість активності суб'єкта.

У концепції особистості В. О. Ядова розглядаються диспозиційні механізми регуляції соціальної поведінки особистості. Диспозицію особистості автор розуміє як «зіткнення» потреб і ситуацій, у яких ці потреби задовольняються й визначає ієрархію (систему) таких диспозицій. Перший, нижчий рівень, утворюють елементарні фіксовані установки, що формуються на основі потреб фізичного існування та простих предметних ситуацій. Другий рівень диспозиційної системи утворено соціально фіксованими установками, які утворені соціальними потребами, що пов'язані з включенням особистості в первинні групи та соціальні ситуації. Третій рівень системи утворює загальна (домінантна) спрямованість інтересів особистості, що формується на основі більш високих соціальних потреб і становить собою схильність до ідентифікації з певною соціальною діяльністю. Вищий диспозиційний рівень системи утворює система ціннісних орієнтацій на цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення. Така система формується на основі вищих соціальних потреб особистості, відповідно до способу життя, в якому можуть бути реалізованими соціальні й індивідуальні цінності, а також забезпечена саморегуляція поведінки. З огляду на це творча особистість є суб'єктом та активним учасником вищезазначених систем.

Серед сучасних досліджень рольової структури особистості науковий інтерес становлять погляди П. П. Горностая [1], який визначив такі підходи й дефініції поняття «психологічна роль»:

1. Роль як поведінкова модель соціальної позиції. Автор зазначає, що таке визначення суто психологічне й зумовлене соціальною структурою елементів ролі – соціальних рольових позицій, що визначають рольову поведінку та формують очікування до рольового репертуару учасників соціальної взаємодії.

2. Роль як норма. Роль є своєрідним набором станів відповідної форми поведінки, правил виконання тих чи тих дій, носієм нормативної бази поведінки.

3. Роль як функція. Роль завжди пов'язана зі системою певних практичних завдань, її можна розглядати як спосіб досягнення певних соціальних цілей.

4. Роль як символ. Роль набуває абстрактного характеру, є носієм більш загальних властивостей, символів.

5. Роль як цінність. Для кожної людини ролі становлять важливі функціональні якості, що досягають рівня життєвих цінностей.

6. Роль як психічний стан. Роль може існувати за межами певних ситуацій поведінки, вона є динамічною й тимчасово властивою особистості.

7. Роль як особистісний модус. Модус – це якість, властива людині в певних станах, підкреслює особистісну складову ролі. Таким чином, психологічна роль розуміється як форма особистісної самопрезентації, система інтераціоналістських характеристик особистості, важлива форма соціального буття людини.

8. Роль як установка. Роль може розглядатися як готовність до певного способу реагування на ситуацію та певних індивідуалізованих форм поведінки.

9. Роль як ставлення. Рольова взаємодія є неможливою без стосунків суб'єктів, обміну рольовими діями.

10. Роль як ресурс. Роль є потужним джерелом особистісної самореалізації, допомагає адаптації до суспільства та розвитку індивідуальності особистості.

11. Роль як захисний механізм. Роль може розглядатися як своєрідний психологічний захист особистості, якщо за рольовою поведінкою, яка іноді набуває ритуально-символічного характеру, приховане істинне «Я».

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можемо констатувати, що розуміння та інтерпретація рольової структури особистості у контексті психологічних концепцій обдарованості у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці представлено різними поглядами щодо проблеми особистості та її структури, але вони об'єднані проблематикою діалектичної єдності взаємопов'язаних психічних процесів і властивостей, провідною роллю діяльності у формуванні особистості. Рольову структуру особистості більш повно охарактеризовано в дослідженнях А. Адлера, Дж. Келлі, Г. Оллпорта, Г. Мюррея, Е. Берна, Т. Шибутані. Б. Г. Ананьєва, О. Г. Асмолова, О. М. Леонт'єва, Д. О. Леонт'єва, П. П. Горностая, Г. С. Костюка.

Використані літературні джерела

1. Горностай П. П. Творчество, как форма освоения и переживания времени личности / П. П. Горностай // Психология личности и время жизни человека. – Черновцы: ЧГУ, 1991. – С. 24–32.

2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк; За ред. Л. М. Проколієнко; Упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.

3. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості: Підручник / За ред. С. Д. Максименка. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2007. – 388 с.

4. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1971. – № 1. – С. 144–146.
5. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
6. Пономарев Я. В. Исследование творческого потенциала человека / Я. В. Пономарев // Психологический журнал. – 1991. – № 1– Т. 12. – С. 57–62.

*Вікторія Гальченко,
м. Київ*

ВИНАХІДЛИВІСТЬ ДОШКІЛЬНИКА: ОСОБЛИВОСТІ, ТИПИ ТА ЗАСОБИ РОЗВИТКУ

В статье раскрыты особенности проявления изобретательности детей дошкольного возраста, выделены ее типы и виды детских изобретений, описаны средства развития изобретательности детей в условиях дошкольного образовательного учреждения и семейного воспитания.

Ключевые слова: *одаренность, изобретательность, детские изобретения, средства развития изобретательности дошкольников.*

In the article the features of display ingenuity of preschool children identified its types and kinds of children's inventions, describes the tools of the ingenuity of children in pre-school educational institutions, and family education.

Key words: *talent, creativity, children's invention, the means of ingenuity preschoolers.*

За словами вченого І. Головінського, творчість, подібно до обдарованості, – поняття широкі, проте обдарованість вказує на можливості, а під творчістю варто розуміти досягнення [6]. Яскравим проявом творчості у дошкільному віці є винахідливість (Л. С. Віготський, В. В. Давидов, Т. С. Комарова, В. У. Кузьменко, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, Я. О. Пономарьов та ін.).

Зарубіжні психологи-гуманісти (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм) стверджують, що в умовах, коли відсутні стрес, надмірна критика й негативна оцінка з боку дорослих, дошкільники значно краще виконують творчі й інтелектуальні завдання, роблять винаходи.

Дослідження особливостей розвитку винахідливості дітей дошкільного віку, на нашу думку, повинні концентруватися на таких елементах діяльності дітей, за допомогою яких вони знаходять нові шляхи освоєння й подальшого перетворення навколишньої дійсності, самоудосконалення. Метою цієї статті є розкриття особливостей прояву винахідливості дошкільників, її типів та засобів розвитку.